

Grenå Havn og Havnebyens første beboere

af *Carl Svenstrup*

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1950

Grenå Havn
og
Havnebyens første beboere

Indhold

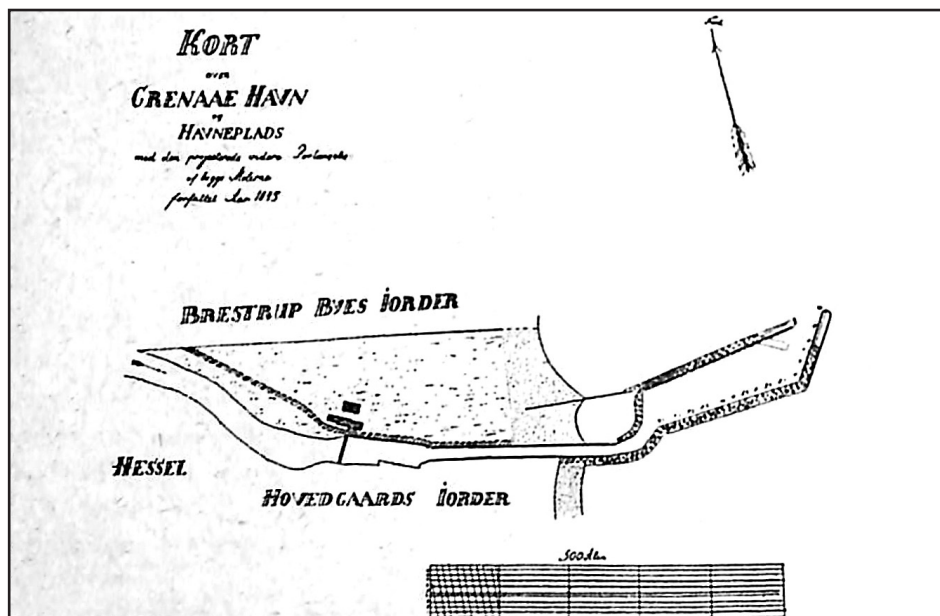
Havnebyens oprindelse.....	7
»Arvefæstebrev på grundstykke nr. 3 ved havnen.....	9
De første huses beliggenhed.....	9
Havnebyens første beboere	13
Havnefoged Anders Sørensen.....	13
Andreas Henriksen.....	14
Ludvig Hilfling	15
Fisker Andreas Clemmensen	15
Om resten af nybyggerne.....	17

De færreste både af byens og havnens beboere og at de mange tilrejsende, som nu til dags kommer til Grenå - enten til søs eller til lands - tænker vist nok på, at den store, blomstrende havneby kun er hundrede år gammel, idet dens 6 første beboelseshuse just opførtes i 1848-49. Nytårsaftensdag i 1849 udstededes arvefæstebrev på grundene til disse første nybyggere.

Det er jo en kendt sag, at selve havnens historie går mange århundreder tilbage i tiden. Den nævnes allerede i året 1500, og i 1552 udsteder Kong Christian III et »Privilegium«, hvorved det tillodes borgerne i Grenå »til deres Havns og Skibsbros Behov at oppebære 2 Skilling danske af hvert indenlandsk og 3 Skilling af hvert udlandisk Skib,

Den tidligere Toldbod ved Grenå Havn. Den var sikkert bygget som kaserne under englænderkrigen. Den nævnes ved Brandtaksationen 1814 som »nyopført og nu overladt til Toldvæsenet«.

som kommer til Grenå«. Og således eksisterer der fra tiden fremefter en lang række breve og tingvidner, som fortæller om havnens skæbne gennem tiderne.

Men den såkaldte »havn« var ikke nogen virkelig havn, men kun åmundingen, som ganske vist var forlænget og skærmet af et par lange moler af nedrammede egepæle, der strakte sig et stykke ud i havet. Der var ingen beboelse af nogen art ved »Havnen«. Kun nogle få af de største købmænd og skippere havde bygget små, stråtækte hytter, de såkaldte »Søboer« ude ved åmundingen. I dem opbevaredes redskaber og alle skibenes løse dele om vinteren, når skuderne fra jul til påske lå i »Vinterleje«. Og der opstuvendes om sommeren korn og malt til udførsel, indtil skibene kom i havn og skulle laste til en ny rejse.

Den første egentlige havn byggedes omkring 1812. Det er den nuværende indre havn i fiskerihavnen. Men dens moler var for korte, og den fyldtes lidt efter lidt med sand. Den gav ikke anledning til nogen som helst bebyggelse. Den eneste egentlige bygning fra den tid er den gamle Toldbod, der byggedes samtidig med havnen og var opført som kaserne for en del af de store militærstyrker, som under englænderkrigen var indkvarteret i Grenå, navnlig for kystforsvarets skyld. Bygningen solgtes senere til Toldvæsenet.

Strandgade nr. 24, 22, 20 og 18, nr. 24 opførtes af skipper Chr. Rasmussen (nu stenfisker Fr. Nielsen). Så følger Gyden. Derpå nr. 22 og 20. De opførtes i 1849 af fisker Jørgen Hansen, som selv beholdt nr. 22 (nu frk. Christiane Jensen) og straks frasolgte den østre halvdel, nr. 20, til fisker A. Clemmensen (nu Kildahl Sørensen). Derpå følger længst til højre på billedet nr. 18, som i 1849 byggedes af skipper Andreas Henriksen. I 1860 solgte han huset til skipper Ludvig Hilfling (ejes nu af restauratør Thomsen). Lige øst derfor lå »Gamle Batteri«, på hvilken grund nr. 16 er opført (nu »Vogterhuset«).

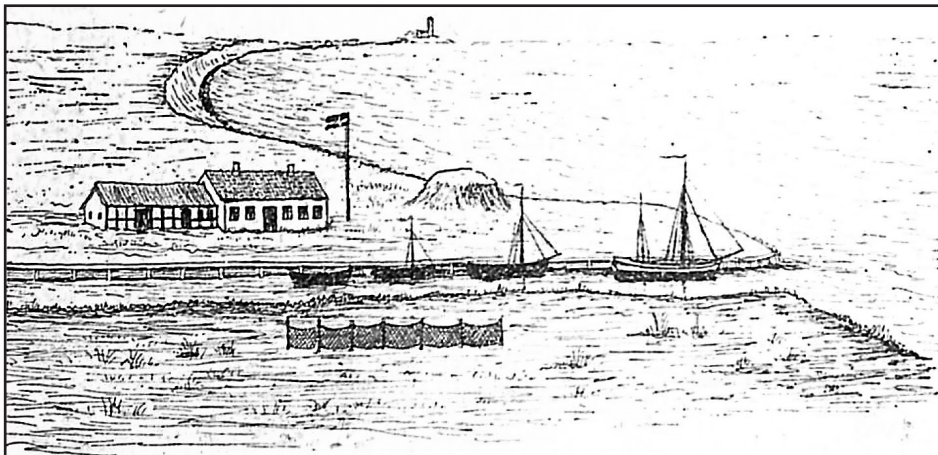

Havnebyens oprindelse

Omkring 1847 foretoges en betydelig moleforlængelse og en stor opmudring af havnen. Det er fra den tid, at Havnebyens oprindelse stammer. Enkelte af de håndværkere, som havde arbejdet på havnen, slog sig ned her, og desuden flygtede nogle skippere og fiskere hertil fra andre byer. Da der ingen boliger fandtes ved havnen, måtte disse tilflyttere leje sig ind i byen. Enkelte købte selv et hus der.

Arealet nord for havnen var dengang matrikuleret som en parcel under Bredstrup. Men Gammel Sogns sogneråd havde allerede i 1791 ved et højtideligt skelbrev, der fastlagde grænserne mellem Grenå bys og Bredstrups jorder, anerkendt, at arealet nærmest omkring havnen fra Arilds tid havde hørt til Grenå by, og at det skulle vedblive at være således uden nogen indsigelse fra Bredstrups side. Disse øde, sandede strækningen havde ingen praktisk betydning og ansås dengang for at være omtrent værdiløse.

Men de omtalte tilflyttere, som som havde deres tilknytning og erhverv ved havnen, foretrak at bo i dens nærhed, og i 1848-49 opførte seks af dem småhuse på den øde fælleld nord for »Havnegaden« efter forudgående forhandling med Havneudvalget. Byen ønskede ikke at sælge grundene ved havnen, muligvis fordi man imødeså en udvidelse. Byrådet vedtog derfor kun at udleje grundene på arvefæste, således at de pågældende lejede dem på livstid og med ret til at opføre og pantsætte bygninger og lade dem gå i arv til deres efterkommere. Ligeledes med ret til at sælge dem og lade en ny ejer indtræde som arvefæster,

dog med forbehold af byrådets godkendelse. De første seks arvefæste breve udfærdigedes i december 1849. Det første den 22., resten den 31. december. De har omtrent ens ordlyd. Det drejer sig om ejendommene Strandgade nr. 12, 14, 18, 20, 22 og 24.

»Arvefæstebrev på grundstykke nr. 3 ved havnen

Kommissionen for Grenå Havnevæsen gjør vitterligt: at efter foregående Indstilling og høje Vedkommende Approbation overdrages herved i Fæste til Skipper Christen Rasmussen af Grenå, for ham og hans Arvinger, til Bygge og Havneplads ved Grenå Havn af den Havnen der tilhørende Grund, et Stykke i Længden 24 Alen og i Bredden til Skjellet ved Bredstrup Mark ca. 40 Alen, hvorpå han allerede har opført 7 Fag grundmuret Hus med Staatag, indrettet til Beboelse, hvilken Plads han og hans Arvinger må bruge og beholde imod nøiagtigen at opfylde følgende indgåede Betingelser:

1) At han holder sig den ham anviste og afpælede Skjellinie efterrettelig og, hvis det forlanges, indhegner Havepladsen forsvarlig uden Udgift for Havnen.

2) Han må ikke overdrage eller udleje Huset og Tilliggende til Andre, eller tage Indsiddere deri, uden med Havnekommissionens udtrykkelige Samtykke.

3) Alle Skatter og Afgifter af Huset og Pladsen, som enten ere påbundne eller herefter påbydes, udreder Brugeren uden Udgift for Havnen.

Den gamle havn, åmundingen, ca. 1845. med havnefoged Sørensens hus, opført ca. 1845 (nuværende Søgade nr. 24). Tæt bagved ses »Gamle Batteri«. Efter en tegning af E. Hartmann på grundlag af et udkast af maler V. Steen.

NB. Tegningen er behæftet med flere fejl. I 1812 var den første egentlige havn anlagt. Den ses ikke på tegningen. »Snøbelstuen« mod vest blev først opført 1858, efter at det bagvedliggende 2 etages pakhus var opført. Den burde altså ikke have været med på tegningen. Endelig er Højen »Gamle Batteri« anbragt for tæt ved strandkanten. Det stod omtrent midt i Strandgades husrække.

Søgade nr. 24. Havnens ældste hus, opført ca. 1845 af havnefoged Sørensen. Den del af bygningen, som ligger til venstre, er »Snøbelstuen«, som er opført lidt senere. Bagved ses taget af Pakhuset, som havnefogden opførte i 1849. Til højre ses nuværende Strandstræde.

4) Af foremeldte Hus og Haveplads svares årlig fra 1. Januar 1850 i Afgift til Grenå Havnekaske 8 Rdl., siger otte Rigsbankdaler i Sølv, som betales til Grenå Havnekaske hvert Års 11. December skadesløs i alle Maader. Og udebliver Brugeren af Huset der med længere end 14 Dage efter Forfaldstiden, saggives han derfor på lovlig Maade og er underkastet den lovlige Retsforfølgning efter Forordn. 5. Januar 1828.

5) Foranmeldte aarlige Afgift til Havnekassen skal bestandig være sikret i indbemeldte Hus frem for noget Andet.

Til Bekræftelse under vore Hænder og Kommissionens Segl samt Fæsternes Underskrift i tvende Vidners Overværelse.

Grenå Havnekommission, den 22. December 1849.

Aagård. Kruse. S. M. Jensen.
E. Rasmussen.«

Man lægger mærke til, at grunden mod nord går helt til skellet ved Bredstrup Mark, hvilken afstand ved alle parcellerne var hen mod 40 Al. Det nævnte hus var grundmuret med stråtag. Alle de følgende var ligeledes stråtækte, men med en enkelt undtagelse opførte af bindingsværk. Den årlige fæsteafgift varierede fra 3½ til 8 rdl. efter grundens størrelse.

De første huses beliggenhed

Ovennævnte skipper Chr. Rasmussens hus er nuværende Strandgade nr. 24, som nu tilhører stenfisker, skipper Fr. Nielsen. Det er forholdsvis kun lidt forandret; kun er stråtaget der som ved alle de øvrige alle-

28 26 21 22 20 18 16

Strandgades nordside, den ældste og oprindelige del af havnens bebyggelse, opført i 1849-50 (Foto 1944).

rede i 1960'erne erstattet med tegltag.

Den næste, som fik arvefæstebrev nytårsaftensdag 1848, var fisker Jørgen Hansen. Han havde allerede foregående sommer opført et lille hus på 5 fag i bindingsværk og med stråtag på den arvefæstede grund og deraf straks bortsolgt de østre $2\frac{1}{2}$ fag til fisker Andreas Clemmensen. Det er Strandgade nr. 20, nuværende ejer Kildahl Sørensen. Den anden halvdel beholdt Jørgen Hansen selv i en halv snes år og solgte den så i 1858 til matros Jacob Andreas Dyhr. Det er nuværende Strandgade nr. 22, som ejes af frk. Christiane Jensen.

Så kom fisker Johan Frederik Dabelsteen. Han havde lige som Jørgen Hansen allerede i forvejen bygget et lille 5 fags hus og havde straks efter opførelsen delt det i to og frasolgt den vestre halvdel til fisker Matthias Andersen, som altså fik fæstebrev på grunden, ligesom han havde fået skøde på bygningen. Det er Strandgade nr. 14, hvis nuværende ejer er cyklehandler Viggo Jensen.

De østre $2\frac{1}{2}$ fag beholdt Dabelsteen selv. Men allerede i 1852 solgte han sin halvdel til skipper Jens Peter Jensen af Frederikshavn, som atter i 1859 afhændede den til skibstømrer Engelbrecht Ole Geisnæs, der kom hertil fra Skagen. Han var fader til den senere havnefoged Geisnæs. Det er altså Strandgade nr. 12, hvis nuværende ejer er grønthandler Niels Johnsen.

Endelig fik så fisker, senere skipper Andreas Henriksen fæstebrev på en grund, hvorpå han havde bygget et 3 fags hus med »murede Vægge«, og sammenbygget med Clemmensens hus. Det solgtes i 1860 til Ludvig Hilffling. Det er Strandgade nr. 18, hvis nuværende ejer er re-

Strandgades nordside, den ældste del af Grenå Havns bebyggelse, opført i årene 1849-50. (Foto ca. 1900. (Stenders Forlag. Eneret).

22 20 18 16 14 12 10

stauratør Thomsen. Foruden grunden til huset medfulgte et grundstykke øst derfor. På dette lå en jordhøj, en slags skanse, som man kaldte »Gamle Batteri«. Det var en levning fra århundredets begyndelse, fra englænderkrigens tid, da der for søforsvares skyld var opstillet kanoner på dette batteri, Nogle af kanonerne blev efterladt, da krigen var forbi, og nedsattes senere som fortøjningspæle i den gamle havn ved nuværende Søgade, hvor de endnu stod i begyndelsen af vort århundrede. Det er arealet fra det gamle batteri, hvorpå der i 1897 opførtes en restaurationsbygning, som senere forsynedes med en etage mere og nu er kendt ved havnen under havnet »Vogterhuset«.

Disse seks stråttækte småhuse dannede altså en delvis sammenhængende række fra nuværende nr. 12 til 24. Og deres beboere er altså faktisk havnebyens grundlæggere. Men foruden dem fik endnu en ejendomsbesidder ved havnen arvefæstebrev på et grundstykke. Det var havnfoged Sørensen, som allerede et par år før de andre havde opført et hus, ikke på Strandgade, men på Søgade lige overfor den gamle havn i åmundingen, kun adskilt fra denne ved gaden. På det nye grundstykke, som lå nord for beboelseshuset, lod han opføre et 2 etagers pakhus, som eksisterer endnu, men forlængst er omdannet til lejligheder.

Havnebyens første beboere

Efter denne oversigt over placeringen af havnens første huse i 1849 skal anføres en del biografiske oplysninger om nogle af disse første »Nybyggere«.

Havnefoged Anders Sørensen

var oprindelig skipper, men havde kgl. bevilling på at måtte »vinde Borgerskabet som Detaillist«. Han ægtede i 1821 toldinspektør Starcks datter og købte en gård på Østergade, nuværende nr. 7, som kommunen har købt af avlsbruger Præst, og som skal give plads for den nye »Kino« biograf. Der begyndte han en købmandshandel. Som tidligere skipper er det meget naturligt, at valget faldt på ham, da stillingen som havnefoged blev ledig i 1828 efter Andreas Johnsens død. Navnlig da Sørensen i flere år under Johnsens sygdom havde været konstitueret i embedet.

Da havneudvidelsen stod for, solgte han købmandsgården og opførte det omtalte hus ved havnen, nuværende Søgade nr. 24. Her drev han handel og beværtning, og en del af de folk, som arbejdede ved havneanlægget, har jo sikkert haft deres tilhold hos ham. Derefter opførte han det omtalte pakhus og lidt senere en lille tilbygning til forhusets vestlige ende (nu værende nr. 26). Den kaldes i arvefæstebrevet en stald. Men faktisk indrettedes i den en gæstestue af lavere rang. Den benævntes i almindelighed »Snøbelstuen«. Den var yderst primitiv og beregnet for folk, som kom i deres arbejdstøj. Gulvet var belagt med kampesten, og møblementet bestod af træbænke og en gammel, kasseret sofa. Der serveredes dram og øl for 2 skilling. I almindelighed brugtes ingen glas. Folk fik brændevinen serveret i et pæglmål, som de drak og af fik fyldt igen, når det var tømt. Allerede først i 50'erne bortforpagtede havnefogden forretningen til sin søn Carl Hartmann

Sørensen og flyttede selv op i et af husene på Havnevejen på Gammel Sogns grund. Senere ejedes hus og forretning af gæstgiver Bonke, der kom fra Treå Mølle og senere blev restauratør i Grenå by. Efter ham af købmand Matthias Madsen, efter hvis død det ca. 1897 solgte til fisker Ole Thomsen, der omdannede restaurationen til lejlighed.

Andreas Henriksen

byggede Strandgade nr. 18. Det var på hans grund, at »Gamle Batteri« lå, lige øst for bygningen. Henriksen var oprindelig fisker, men 1863 tog han borgerskab som sætteskipper. Han tituleredes altid »Skipper Henriksen« i modsætning til broderen »Bette Hendrik«, der var fisker og boede længere mod vest i Strandgade.

Andreas Henriksen var kaptajn for hofjægermester Benzon, som ejede en slup »Tumleren«, med hvilken han foretog lange sørejser. Hofjægermesteren må have været meget vel tilfreds med sin skipper, thi ifølge pantebogen udstedte han i oktober 1863 »Gavebrev til Henriksen på Sluppen Tumleren, 6¾ Læster drægtig«. Han købte sig så et nyt og større skib, en tomastet skonnert, som fik navnet Tumleren II. Også på det nye skib var Henriksen skipper en tid og efterfulgtes af kaptajn F. H. Menne, som var fra Flensborg.

Også dette skib blev for småt for hofjægermesteren, og på skibsbygger Benzons værft i Nykøbing F. bestilte han et endnu større, Tumleren III, hvormed han foretog en lang jordomrejse. Det er dette skib, som er afbildet på det maleri, der hænger i byrådssalen, og som er skænket til Grenå Kommune af hofjægermesterens søster efter hendes broders død.

Skipper Henriksens sted købtes senere af

Skipper A. Henriksen og hustru, som byggede Strandgade nr. 18.

Madam Hilfling.

En anden af havnens første »Nybyggere«, Hans Carstensen Momme, om druknede 1866.

Ludvig Hilfling

Han var af norsk slægt, men født på Falster i 1812 og flyttede til Grenå som sætteskipper i 1854. Han sejlede med en galease og havde mange fragter for konsul Momme, senere for købmand Nobel, med hvem han var parthaver i jagten »Jensine« og senere i jagten »Håbet«.

Da fortjenesten i begyndelsen var ringe, og det kneb med udkommet, søgte han i 1859 beværterbevilling og indrettede en lille beværtning. Det var hustruen, Caroline Marie, f. Michaelsen, som skulle passe den. Desuden drev hun i samme stue en lille handel med kolonialvarer, som hun fik leveret, afvejet i poser og færdige til salg, fra konsul Momme. Hustruen var meget yngre end Hilfling og overlevede ham i mange år. Hun var en i høj grad respektabel og dygtig kvinde, der på en anerkendelsesværdig måde drev den ikke altid lette bestilling at forestå en havnebeværtning. Blev der for livligt, tilkaldtes havnefogden, der havde myndighed som havnepoliti. Så blev de urolige sat i havnearresten, som befandt sig i Søgade (nuv. nr. 10) i det gamle havnepakhus. Senere, da der kom telefon, så man ret hurtigt kunne tilkalde Grenå Politi, faldt dette bort. - Nabohuset mod vest ejedes i 1849 af

Fisker Andreas Clemmensen

Han havde oprindelig boet i Frederikshavn og kom hertil som sten-fisker, mens havneudvidelsen og moleforlængelsen stod på. Derefter drev han almindeligt fiskeri. Der var i den tid et særdeles rigt fiskeri af rødspætter i harnens umiddelbare nærhed, men det kneb mange gange med at få fiskene solgt; det var jo længe før banens tid. Undertiden eksporteredes en del af dem i kasser til andre pladser, men ellers blev mange kørt i vognlæs til Randers. Det var ikke ret store priser, de indbragte efter at have været stuert på en hestevogn og under primitive

Strandgade nr. 14 og 12, som byggedes i 1849 af fisker J. F. Dabelsteen. Han beholdt selv de østre 2½ fag nr. 12 (nu grønthandler N. Johnsen), og frasolgte straks efter opførelsen de andre 2½.fag, nr. 14, til fisker Matthias Andersen (nu cyklehandler Viggo Jensen).

forhold transporteret den 7 mil lange vej dertil. Clemmensen var ikke nogen meget ihærdig fisker, men skabte sig en lille forretning ved at gå bud med pakker og breve til Grenå. Der var dengang ingen som helst postforbindelse mellem Grenå og havnen, og Clemmensen fik en del at gøre med at hente og bringe post og forrette allehånde små ærinder for havnens beboere. Han var en fast gæst på Madam Fladbergs beværtning på hjørnet af Torvet og Østergade, hvor han hver formiddag fik en dram og et glas øl, før han begav sig på hjemturen, og hvor pakker kunne indleveres til ham. Clemmensen så altid nøje på hver skilling, var velsagtens også nødt til at gøre det. Talte nogen til ham om at besørge et ærinde, sagde han altid »Ja«, men med den ufravigelige tilføjelse »får vi nue for et«? Hvis Clemmensen om formiddagen kom over i gæstgiver Madsens beværtning, gik han altid ind i Snøbelstuen og fik snaps og øl, men kom han om eftermiddagen eller om aftenen, gik han i Gæstestuen og fik sin toddy.

Clemmensen havde med sig fra Skagen en dæksbåd, en lille, gammel jagt, hvormed han tidligere havde sejlet fragt til København. Nu lå den mest stille i havnen og brugtes nærmest kun, når der skulle sættes sømærker ud. Den var opkaldt efter hans hustru, der i alle henseender var en respektabel kone, som holdt hjemmet pænt og propert. Men når folk ville drille Clemmensen, kaldte de jagten for. »Dromedaren«, og så var han ikke god at komme i nærheden af.

Fisker Matthias Andersen og hustru, som i 1849 købte Strandgade nr. 14.

Den lille kvist på huset blev sat på, da sønnen Laurits Andresen en vinter sad hjemme og læste til styrmandsaksamen.

Om resten af nybyggerne,

skipper Chr. Rasmussen og fiskerne Matthias Andersen, Dabelsteen og Jørgen Hansen ved jeg ikke meget. Chr. Rasmussen var en række år lods ved havnen samtidig med, at havnefoged H. Hasse var førstelods. Han solgte i 1858 huset til sønnen Rasmus Christensen. Jørgen Hansen var fisker. Han solgte i 1858 sit hus til matros J. A. Dyhr, i hvis slægts besiddelse det forblev i de næste 50 år. Matthias Andersen var fisker og kvaseskipper. Hans kone hed Gjertrud. Hun tog med manden ud på fiskeri og var efter samtidiges udtalelser lige sm dygtig til det arbejde som nogen mand. Deres søn var, den senere lods A. Andersen. .

Og så var der endelig Dabelsteen. Jeg har - navnlig fra samtaler med maler Hartmann - indtryk af, at han spillede en stor rolle i det lille nybyggersamfund ved havnen i dets første år. Men ikke længe efter solgte han sit hus til skipper Jens P. Jensen fra Frederikshavn og forlod byen. Senere blev han lirekassemand, uvist af hvad grund.

Hermed skulle så være givet et lille billede af den lille koloni, som under yderst beskedne forhold grundlagde Havnebyen. Fra en lille klynge stråttækte bindingsværkshytter udviklede den sig i løbet af de svundne hundrede år til en blomstrende by på ca. 1000 indbyggere, takket være nye, store havneudvidelser, bedre afsætningsforhold for fiskeriet, anlæg af adskillige industrielle virksomheder, badelivet på Sønderstranden og navnlig etablering af færgeforbindelsen med Sjælland.

Carl Svenstrup født 23. januar 1881 i Grenaa, død 17. februar 1964 i Grenaa, var bibliotekar, som blev modtager af Dannebrogordenen i 1947. Han er bedst kendt for sit mangeårige arbejde med Grenaa byhistorie.

Svenstrup blev født ind i en skomager familie i Østergade i Grenaa. Han gik ud af Grenaa private Realskole som 14-årig for at komme i lære som skomager. Efter læreårene drog han på valsen bl.a. i Tyskland, men vendte hjem for at læse til lærer. I 1906 blev han færdig som lærer fra Blaagaards Semnarium og vendte tilbage til Grenaa som lærer ved sin gamle realskole.

I forbindelse med 1. verdenskrig blev den daværende bibliotekar ved Grenaa Bibliotek indkaldt og Carl Svenstrup overtog arbejdet som bibliotekar. I 1947 blev han Ridder af Dannebrog og stoppede som lærer for udelukkende at hellige sig biblioteket og »Grenaa Bys Historie«, som han var påbegyndt udgivelsen af i 1933. Byhistorien har fyldt meget i Svenstrups liv, den udkom i perioden 1933-1957 og et komplet sæt indeholder 2.793 sider. Efter næsten 25 års arbejde var »Grenaa Bys Historie« færdig.

Grenaa Købstad bekostede i 1951 et maleri af Svenstrup, der er ophængt på rådhuset i Grenaa. I november 1954 fratrådte han som bibliotekar og i 1958 blev han æresborger i Grenaa. Svenstrup var gift to gange og overlevede begge hustruer, fik to drenge, var aktiv vinterbader og ivrig amatørfotograf. Han døde den 17. februar 1964 på De gamles Hjem, Lillegade 48 i Grenaa.